

Raül GARRIGASAIT

Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder

Barcelona: Ara Llibres, 2020.

D'ençà dels anys vuitanta, la singladura de les editorials no sols ha estat objecte de tesis acadèmiques, sinó que a més en aquest lapse algunes de les empreses estudiades han merescut —per la seva excepcional significació historicocultural— una renovada atenció d'autors que n'han amplificat la mirada. Així com Josep Mengual va tenir el mèrit de cartografiar els cenacles d'intel·lectuals catalans i castellans a l'entorn de Josep Janés reconeixent amb generositat la precoç contribució de Jacqueline Hurlley, poc temps després de la sortida de la monografia de Montserrat Franquesa sobre la Bernat Metge, Raül Garrigasait n'ha publicat un assaig que, deutor de les referències bibliogràfiques de consulta obligada, enfoca tres personalitats antagòniques i complexes de la primera meitat del segle xx.

L'obertura d'*Els fundadors* no podia ser més prometedora. En el decurs de les excavacions de la ciutat grega d'Empúries emergí la imponent estàtua del fill d'Apol·lo, Asclepi, el déu grec amb facultat per guarir i ressuscitar. Era el 1909. Aquella troballa tingué una derivada tres lustres més tard, quan el seu bust, que esdevingué el logo de la Bernat Metge, representà gràficament les arrels culturals d'un país en construcció. Els llibres de la col·lecció haurien d'oferir una qualitat lingüística homologable a l'obra del primer humanista de les lletres catalanes, de manera que, per garantir-ne l'excel·lència i la regularitat, Francesc Cambó (enderiat de ben jove a fomentar la divulgació dels clàssics, segons que confessà a Josep M. de Sagarra) hi invertí part de l'astronòmica fortuna que havia acumulat amb uns negocis especulatius a l'estranger i que Garrigasait reconstrueix sense detenir-s'hi.

Fou el director d'Editorial Catalana, Josep Carner, qui presentà a Cambó un actiu culte i ambiciós que dirigiria la sèrie. A vint-i-sis anys, Joan Estelrich dissenyà un pla editorial inspirant-se en l'associació francesa Guillaume Budé, amb l'obstinació de fer conèixer els clàssics grecollatins de la literatura i el pensament en edicions bilingües per a erudits i en traduccions independents per a un públic més ampli. Amb una tirada de 2.500 exemplars, l'aparició del *De natura* de Lucreci el 1923, traduït per Joaquim Balcells i revisat per Pompeu Fabra amb el suport de Gabriel Alomar i el mateix Estelrich, es va celebrar amb una magnificència mai vista en un sopar a l'Hotel Ritz i, a despit de la reacció irada d'elements com Antoni M. Alcover per la pretesa immoralitat de l'autor i la uniformització dialectal, aquell primer número va tenir una acollida digna d'aplaudiment a la premsa dels Estats Units, Itàlia i França.

Pensant en la meticulositat i la coherència, el director literari proposà la revisió de tots els originals a un col·laborador extern, Carles Riba, que els anys 1920 treballava a

les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Incorporant-lo al despatx de la flamant Casa Cambó de la Via Laietana, el líder de la Lliga aconseguí de corregir un dels punts febles del seu ambiciós projecte, concretament fundant una escola d'estudis humanístics integrada per una càtedra de grec a càrrec de Riba i seminaris de crítica textual impartits per Balcells que havien de formar els futurs especialistes de les edicions crítiques. En cinc anys, a raó d'uns sis volums anuals, la Bernat Metge havia atès un tal prestigi que s'hi havia adherit un nombre gens negligible de subscriptors, 1.800, vinculats al món de la cultura, la política i les professions liberals.

La principal virtut de Garrigasait consisteix a trenar la història de Cambó-Estelrich-Riba amb el valor literari dels volums inscrivint-se en la línia historiogràfica que —més enllà de les mirades externes amb què se sol definir l'evolució de les editorials— irradia el sentit de l'art i l'evolució dels corrents estètics. Les discrepàncies entre Estelrich i Cambó, per la subordinació de la sèrie als projectes personals del director, i entre Estelrich i Riba, que havia dubtat de la conveniència dels aparats crítics, no impediren la distribució regular de les novetats. És a propòsit del catàleg que Garrigasait dedica espai —potser desproporcionat en Lucreci i Èsquil— a aspectes nuclears de la col·lecció com ara l'heterogeneïtat de la Grècia antiga, la teoria de la traducció de Carles Riba i la recepció crítica de les obres.

El cop d'estat del 1936 eixamplà l'esvoranc entre els tres homes forts de la Bernat Metge. Mentre Estelrich dirigí l'oficina creada a París per Cambó en favor dels sediciosos, Riba no sols continuà vetllant per la impressió dels volums sinó que a més pactà amb la Generalitat que en confisqués el fons per protegir-lo dels efectes de la revolució. Si bé el traductor asseverà que havia tancat l'acord amb el vistiplau de Cambó i Estelrich, ni l'un ni l'altre no van interpretar els fets semblantment, ans al contrari: havien estat víctimes d'un espoli i s'hi reafirmaren en trobar, en les novetats, el nom del director i l'adreça de Via Laietana suplantats pels de Carles Riba i la Generalitat. Així i tot, la reconciliació entre ells possibilità que, després del calamitós exili, i amb la coordinació d'Estelrich de París estant, Riba reprengués les seves col·laboracions fins al 1959, any de la seva defunció.

Que en la contracoberta d'*Els fundadors* Ara Llibres presenti la Bernat Metge, de manera hiperbòlica, com «l'aventura cultural més ambiciosa que ha vist Catalunya», no entela la mirada crítica de Garrigasait, que ha vertebrat amb distanciament i discreció un episodi històric conegut de prop (no sempre evident, si considerem els relats mítics que ens han llegat els protagonistes de l'editorial estel·lar dels anys seixanta); en aquest sentit, no és sobrer evocar la descripció de la seva primera visita a Can Cambó, una de les perles del llibre. Ni els obliterats bibliogràfics (com els treballs d'Isabel Graña i Manuel Llanas) ni la manca de les fonts de les citacions (que haurien permès un segon nivell de lectura) sostreuen rigor a una història en què Garrigasait, amb tant domini filològic com voluntat estilística, ennobleix els clàssics i l'humanisme.

Mireia Sopena

Universitat de Barcelona